

Małgorzata Durzewska Instytut Kulturoznawstwa UAM

Rola edukacji obywatelskiej w procesie kształtowania tożsamości regionu

Abstrakt

Potencjał środowiska lokalnego zależy od jakości oraz modelu edukacji obywatelskiej, która gdy jest odpowiednio dobrana i wdrażana, kształtuje postawy obywatelskie oraz solidarnościowe, stanowiące fundament funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie natomiast wywiera wpływ na jakość życia mieszkańców danego regionu, stopień zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne, a poprzez animację społeczno-kulturową wyzwala zasoby środowiska lokalnego i umacniana jest tożsamość lokalna regionu. Zaś dobrze zaplanowane działania edukacyjne i rozwojowe społeczności lokalnych, w połączeniu ze współpracą z lokalną władzą samorządową, podnosi wydajność i atrakcyjność regionu.

Społeczeństwo obywatelskie, edukacja obywatelska, animacja społeczno-kulturowa

The role of citizenship education in the process of shaping the regional identity

The potential of the local environment depends on the quality and model of citizenship education which, provided that it is selected and implemented properly, shapes the citizenship and solidarity attitudes which constitute the foundation of the functioning of the civil society. And the civil society affects the life quality of the inhabitants of a given region, the degree of engagement of the inhabitants in the local issues, and, through the socio-cultural animation, the resources of the local environment are released and the local identity of the region is strengthened. Also the well-planned educational and developmental activities of the local communities combined with the cooperation with the local-government authorities increase the efficiency and attractiveness of the region.

Civil society, citizenship education, socio-cultural animation

Praca w środowisku lokalnym, nazywana również animacją kultur lokalnych, czyli praca na zasobach i potencjale środowiska lokalnego, skupiana jest przede wszystkim na pobudzaniu i aktywizacji społeczności lokalnych do działania na rzecz ich własnego otoczenia, czyli do organizowania własnej przestrzeni, do samopomocy oraz kreatywności w różnym zakresie działalności. Stanowi ona jeden z najistotniejszych elementów tworzenia i pobudzania

„ducha samorządności”, który wspiera i inicjuje budowę społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie oznacza zaś taką sferę działalności społeczności lokalnej, która oparta jest na solidarności, współdziałaniu i współdecydowaniu o własnych losach, swoich sąsiadów oraz w dalszej perspektywie innych współobywateli. Aktywizacja środowisk dokonuje się poprzez pobudzanie ich członków do aktywności społecznej oraz działalności na rzecz ich „małej ojczyzny”, czyli wspólnoty lokalnej.

To z kolei przekłada się na konkretne postawy i działania, poprawiające sposób oraz jakość życia mieszkańców, a także wpływa korzystnie na samopoczucie i kreatywność zarówno samych członków wspólnoty lokalnej, jak i szerszych kręgów, które zdoła zarazić swym zapałem, optymizmem i samorządnością. Dając przy tym dobry przykład samorządnego, obywatelskiego organizowania wspólnej przestrzeni, stanowi podstawę rozwiązywania wielu lokalnych problemów, a niejednokrotnie staje się sensem współegzystowania członków danej wspólnoty, oraz różnych środowisk z nią powiązanych. Z pomocą w organizowaniu życia środowisk lokalnych może przyjść także edukacja obywatelska, która wspiera pracę nad kształtowaniem trwałych postaw obywatelskich wśród mieszkańców regionu. Tym samym praca „z” i „w” środowisku lokalnym nierozdzielnie związana jest z zagadnieniem społeczeństwa obywatelskiego, animacją społeczno-kulturalną oraz edukacją obywatelską.

Społeczeństwo obywatelskie

Najogólniej ujmując społeczeństwo obywatelskie stanowi część ważnego obszaru działań oraz relacji społecznych, które są dobrowolnie i dokonywane przez niezależne, współdziałające ze sobą organizacje, grupy oraz jednostki, które zorganizowane w pewną strukturę stanowią rodzaj pomostu pomiędzy państwem a obywatelami¹. Społeczeństwo obywatelskie jest bowiem „przestrzenią działania instytucji, organizacji, grup społecznych i jednostek, rozciągającą się pomiędzy rodziną, państwem i rynkiem, w której ludzie podejmują wolną debatę na temat wartości składających się na wspólne dobro oraz dobrowolnie współdziałają ze sobą na rzecz realizacji wspólnych interesów”².

Społeczeństwo obywatelskie w tym ujęciu, oznacza „społeczeństwo składające się z jednostek świadomych swoich praw i obowiązków, wynikających z uznanych przez nie wartości i dążeń, społeczeństwo, w którym dba się o godność osoby ludzkiej i o praktyczne możliwości realizacji jej zamierzeń i oczekiwań”³. Członkowie społeczeństwa obywatelskiego oddają się z zaangażowaniem we współpracę z innymi członkami społeczeństwa. Posiadają oni świadomość konieczności współpracy z innymi obywatelami, ponieważ realizacja własnego interesu wymaga współpracy z innymi. Kierują się przy tym zasadami dobrowolności i solidarności oraz przekonaniem, że dobro indywidualne zależy także od dobra wspólnego⁴.

¹ por. W. Osiatyński, *Rzeczpospolita obywateli*, Rosner & Wspólnicy, Warszawa 2004.

² Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007-2013, Ministerstwo Polityki Społecznej., Warszawa 2005, s. 14, [<https://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/pozytek/SWRSO%202009-2015.pdf>]

³ J. Sztumski, *Problemy teoretyczne związane z przyspieszeniem zmian społeczno-gospodarczych w Polsce*, w: *Społeczeństwo polskie w procesie demokratycznych przeobrażeń*, (pod red.) Janusza Sztumskiego, Katowice 1993, s. 17.

⁴ por. W. Osiatyński, op. cit.

Można zatem powiedzieć za H. Sasinowskim, że „...głównym elementem a zarazem główną determinantą rozwoju społeczeństwa obywatelskiego są jego obywatele. Obywatele świadomi, aktywni, w swoich działaniach potwierdzający wysoki poziom podmiotowości społecznej, ekonomicznej i politycznej. Obywatelski wymiar tej podmiotowości wyraża się najczęściej w postaci tworzonych przez nich instytucji, organizacji pozarządowych, zdolnych artykułować potrzeby i interesy określonych środowisk i grup społecznych”⁵. Jego zdaniem zakres kompetencji społecznych i obywatelskich członków społeczeństwa obywatelskiego oraz ich poziom, wyznacza zdolność obywateli do wypełniania funkcji i realizacji zadań służących zaspakajaniu potrzeb społecznych, prowadzenia działalności pożytku publicznego, podejmowanych we współpracy z instytucjami administracji publicznej. H. Sasinowski dodaje, że „taka forma instytucjonalnej działalności pożytku publicznego wymaga edukacji w zakresie wiedzy obywatelskiej i kształtowania obywatelskich postaw, aktywizacji na poziomie jednostki, grupy społecznej i społeczeństwa globalnego. Ten pierwszy poziom analizy, czyli aktywni, świadomi obywatele, stanowi podstawowy komponent struktury społeczeństwa obywatelskiego. Od stopnia zaangażowania obywateli zależy dynamika rozwoju instytucji obywatelskich, będących formą bezpośredniej reprezentacji ich potrzeb i interesów społecznych. Konsekwentnie, świadomi i aktywni obywatele stanowią potencjał tworzący aktywne wspólnoty, urzeczywistniając podstawowe zasady i wartości demokratycznego ładu społecznego, opartego na więziach społecznych”⁶. Przy takim rozumieniu społeczeństwa obywatelskiego oraz roli świadomego swego sprawstwa obywatela, H. Sasinowski wyróżnia następujące funkcje społeczeństwa obywatelskiego:

- „1. Funkcję edukacyjną – rozumianą jako oddziaływanie mające wpływ na kształt obywatelskiej świadomości i obywatelskich postaw.
2. Funkcję integracyjną – rozumianą jako oddziaływanie na partnerskie relacje między podmiotami uczestniczącymi we wspólnej budowie Strategii i realizacji jej celów.
3. Funkcję mobilizacyjną – rozumianą jako zespół merytorycznych treści oraz praktycznych instrumentów inspirujących obywateli, władze publiczne, inne określone środowiska do aktywności w procesie budowy społeczeństwa obywatelskiego.
4. Funkcję programową – rozumianą jako bezpośrednie oddziaływanie na proces budowy Programu Operacyjnego Społeczeństwo Obywatelskie oraz pośrednie relacje z innymi strategiami i programami operacyjnymi”⁷.

Autor zaznacza przy tym, iż „każda z wymienionych funkcji daje szansę i wyzwanie dla szczególnych, obywatelskich form aktywności, będących w zasięgu możliwości zainteresowanych środowisk, ale stanowi także impuls dla tworzenia płaszczyzn współdziałania w zakresie świadomej budowy społeczeństwa obywatelskiego”⁸.

Tak zdefiniowane społeczeństwo obywatelskie. ujmowane, jako specyficzna przestrzeń samoorganizacji oraz aktywności społecznej obywateli, łączy się z pojęciami animacji

⁵ H. Sasinowski, Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji, *Economy and Management* – 1/2012, s.38, [http://jem.pb.edu.pl/data/magazine/article/133/en/1.3_sasinowski.pdf]

⁶ Ibidem.

⁷ H. Sasinowski, Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji, *Economy and Management* – 1/2012, s. 38, [http://jem.pb.edu.pl/data/magazine/article/133/en/1.3_sasinowski.pdf]

⁸ Ibidem.

społeczno-kulturowej oraz edukacji obywatelskiej, których rola w kształtowaniu pożądanych postaw, kompetencji i umiejętności obywatelskich jest ściśle z nim związana.

Animacja społeczna i kulturowa

Animacja w szerokim ujęciu obejmuje bowiem: „...każde działanie w grupie lub w stosunku do grupy (zbiorowości lub środowiska) zmierzające do rozwijania komunikacji między ludźmi i nadawania struktury życiu społecznemu”⁹, składa się na nią: „każda akcja w grupie (kolektywie, środowisku), która zmierza do rozwoju komunikacji wewnętrznej i zbudowania struktury życia społecznego (...); innymi słowy stanowi metodę integracji i uczestnictwa”¹⁰. Podobnie jak w przypadku budowania społeczeństwa obywatelskiego proces animacji jednostek i środowiska spełnia szereg zasadniczych funkcji, na które wskazuje m.in. J. Żebrowski¹¹. Są to funkcje: adaptacyjna, informacyjna, integracyjna, komunikacyjna, ułatwiająca przystosowanie i porozumienie oraz aktywnego udziału w życiu społecznym. Animacja, w tym ujęciu, odnosi się do kwestii społecznych konkretnych środowisk, zaś w rozumieniu dosłownym tego słowa, oznacza ożywianie aktywności jednostek i grup, co świadczy o społecznym charakterze animacji. Animacja społeczna bowiem „to różne praktyki zorientowane na wzmocnienie siły i efektywności wspólnoty, poprawę lokalnych warunków życia, zwłaszcza grup społecznie upośledzonych oraz umożliwienie członkom społeczności uczestniczenia w procesach podejmowania decyzji i osiągnięcia głębszego, długotrwałego wpływu na okoliczności kształtujące ich życie”¹².

Według J. Żebrowskiego „profesjonalna animacja społeczna prowadzona jest na czterech poziomach:

- z indywidualnymi członkami społeczności, by pomóc im stać się bardziej aktywnymi;
- z lokalnymi grupami lub organizacjami, by pomóc im rozwinąć się i być bardziej skutecznymi;
- z sieciami grup i organizacji, by pomóc im współpracować i zyskać zbiorową siłę;
- z władzami publicznymi, specjalistycznymi agencjami i biznesem, by pomóc im zrozumieć dynamikę życia społeczności lokalnej, pośredniczyć w udzielanym przez nich wsparciu oraz zwiększyć szansę świadczenia przez nich usług lepiej zaspokajających potrzeby społeczności”¹³.

Animacja społeczna korzysta bowiem z dorobku ruchu community organizing. Polega ona na: „ulepszaniu sytuacji społeczności lokalnej zjednoczonymi wysiłkami organizacji publicznych i społecznych mobilizujących wszelkie siły społeczne do działań opartych na

⁹ M. Koczyńska, Animacja społeczno-kulturalna, Centrum Animacji Kulturalnej, Warszawa 1993, s. 38.

¹⁰ J. Żebrowski, Zawód i osobowość animatorów kultury, Wojewódzki Ośrodek Kultury, Gdańsk 1987, s. 24.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Łuszczynska M., Rybka I. 2013, Koncepcja analizy dotychczasowych doświadczeń w obszarze pracy socjalnej i animacji społecznej (desk research), s.11, źródło:[http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2013/04/Rybka_Izabela_Luszczynska_Maria_Koncepcja_analzy_dotychczasowych_doswiadczen_w_obszarze_pracy_socjalnej.pdf].

wspólnym planie (...) polega na podejmowaniu działań takich, jak np.: budowanie więzi pomiędzy mieszkańcami, identyfikowanie ważnych problemów społeczności lokalnej, mobilizowanie sił społecznych wokół ich rozwiązywania, czyli na działaniach, które sprzyjają budowaniu instytucjonalnego zaplecza do przeprowadzania zmiany. (...) Społeczność i instytucje, które są podmiotem i adresatem działań animatora, nabierają charakteru organizacji społeczności obywatelskiej¹⁴. Działania podejmowane w środowisku obejmują swym zasięgiem również diagnozę potrzeb oraz braków wewnątrz struktury lokalnej. Zaś odkrywanie potencjałów kulturowych i środowiskowych danej grupy czy społeczności pomagają rozwinąć własne inicjatywy jej członków. Każde środowisko bowiem, skupia w sobie różne wartości kulturowe oraz różne cele, które przyświecają mieszkańcom danego obszaru. Mogą one stanowić podwaliny do działań wspólnotowych na rzecz własnego środowiska, które służą członkom wspólnoty bądź danego środowiska. W tym znaczeniu animacja jest określana bardziej jako „ruch społeczny, pobudzany przez animatorów, którzy wykorzystują określone siły społeczne tkwiące w środowisku, lub umiejętnie pobudzają działanie takich sił¹⁵. W tym przypadku animator odwołuje się do zasobów kulturowych środowiska lokalnego, w celu ich uwidocznienia i uzmysłowienia ich mieszkańcom, po to, aby wykorzystując potencjał, który tkwi w środowisku, wyzwolić w nim chęć do działań na rzecz tego środowiska, czy regionu. Bowiem „działania animacyjne odnoszące się do społeczności lokalnej bazują na wiedzy i zasobach kultury lokalnej i odnoszą się do konkretnej diagnozy potrzeb danego środowiska¹⁶. Wobec powyższego animacja zdaniem A. Kobylarka, powinna być postrzegana jako „metoda aktywizacji środowiska lokalnego, skierowana na uruchomienie sił społecznych tkwiących w społeczności, będącej obiektem oddziaływań, wyzwolenie jej aktywności i zaspokajanie jej potrzeb kulturowych i społecznych¹⁷”.

Taka praca nierozzerwalnie wiąże się z ideą społeczeństwa obywatelskiego, która „urzeczywistnia się najbardziej w perspektywie społeczności lokalnych. Na tym mezostrukturalnym pięttrze rzeczywistości społecznej podejmowane są działania na rzecz zaspokajania rzeczywistych potrzeb obywateli¹⁸. Przy czym działania oraz różne formy aktywności, które przyczyniają się do budowania społeczeństwa obywatelskiego, mogą być różnorakie i służyć różnym celom. Mogą bowiem to być „dobrowolnie tworzone struktury więzi, związki osób (stowarzyszenia, kluby, zrzeszenia, fundacje, towarzystwa, fundusze, koła, spółdzielnie) – wspólnoty obywatelskie, które działają na wielu poziomach społeczeństwa i we wszystkich sferach życia społecznego¹⁹. Dla grup zajmujących się taką działalnością animacja społeczności lokalnych „polega na ożywianiu, pobudzaniu do działania mieszkańców bądź organizacji, które tworzą daną społeczność. Dotyczy osób z tej samej gminy, sołectwa, miasta, dzielnicy lub innej ograniczonej powierzchniowo grupy zamieszkującej dany teren. Tego typu

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ A. Kobylarek, Animacja społeczno-kulturalna jako metoda aktywizacji środowiska lokalnego. Techniki animacji, Uniwersytet Wrocławski 2006, s. 36 [w:] Tworzyć, zmieniać, aktywizować... Animacja społeczno-kulturalna jako mobilizowanie potencjału indywidualnego i przeciwdziałanie bezradności społecznej, Mar-Mar, Zierkiewicz E. red., Wrocław, źródło: [\[https://www.researchgate.net/publication/264824789_Animacja_spooleczno-kulturalna_jako_metoda_aktywizacji_srodowiska_lokalnego_Techniki_animacji\]](https://www.researchgate.net/publication/264824789_Animacja_spooleczno-kulturalna_jako_metoda_aktywizacji_srodowiska_lokalnego_Techniki_animacji)

¹⁶ Ibidem, s. 37.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ A. Schindler, Czym jest animacja społeczno-kulturalna, [w:] Konteksty animacji społeczno-kulturalnej, Zawód i osobowość animatora kultury, K. Hrycyk red., Wojewódzki Ośrodek Kultury, Gdańsk 2004, s. 30.

¹⁹ Ibidem, s. 29.

działalność na obszarach wiejskich zwykle nazywana jest (małą) odnową wsi²⁰. Zakłada się, że „animacja lokalna” jest procesem, który „...nie jest możliwy bez zmiany mentalności mieszkańców. Poczucie odpowiedzialności prowadzi do wzięcia sprawy w swoje ręce. Wyjścia od postawy: ‘to mi się należy’ lub ‘i tak się nie uda’ do postawy sprawczości. Dotyczy to zarówno swojego najbliższego otoczenia, jak i przyszłości rodziny, czy społeczności, w której się żyje²¹. Takie podejście jest podstawą procesu animowania środowiska, który jest długotrwały i angażuje wiele sił oraz osób do działania w społeczności lokalnej.

Edukacja obywatelska

Pojęcie edukacji obywatelskiej jest ściśle związane z poprzednimi zagadnieniami, ponieważ stanowi kolejny ważny element w kształtowaniu i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Należy ona bowiem do jednego z elementów poszerzania kompetencji społecznych obywateli. Obejmuje ona „zorganizowane, systematyczne działania edukacyjne, które mają na celu wyposażenie młodzieży i dorosłych w wiedzę oraz umiejętności niezbędne do uczestnictwa w życiu politycznym i społecznym. Upowszechnianie i zakorzenianie postaw obywatelskich przekłada się na większe zaangażowanie członków społeczeństwa w sprawy publiczne. Specyfiką edukacji obywatelskiej jest waga własnego doświadczenia – w życiu dorosłym przebiega ona głównie poprzez praktykę (od uczestnictwa w wyborach przez aktywny udział w życiu lokalnej wspólnoty po działalność polityczną)²².

Kształt edukacji obywatelskiej opary jest o konkretne modele typów obywatela obowiązujących w danym społeczeństwie. Modele edukacji obywatelskiej odpowiadają oficjalnie przyjętemu w danym państwie „typowi obywatela”. Wynika to z rodzaju przyjętej koncepcji ustroju państwa, jak i koncepcji ideologicznej, która temu przyświeca. W przypadku społeczeństwa obywatelskiego mówimy o rodzaju koncepcji demokracji. Jak zaznacza V. Kopińska, „z jednej strony preferowany typ obywatelstwa ma swoje odzwierciedlenie w modelu edukacji, a z drugiej strony analiza edukacji obywatelskiej w danym społeczeństwie, państwie, kulturze powala na rekonstrukcję owego typu lub typów²³.

Autorka wskazuje bowiem, na wyróżnione przez W. Veugelersa, trzy typy obywatelstwa, na których autor ten opiera, modele edukacji obywatelskiej. Należą do nich: model edukacji adaptacyjnej, indywidualizacyjnej (indywidualizującej) oraz krytycznej. Pierwszy z nich, czyli edukacja adaptacyjna „odznacza się koncentracją na wartościach oraz zasadach, regułach zachowania, druga na samodzielnym uczeniu się, i rozwijaniu krytycznego myślenia, natomiast trzecia – na kooperacyjnym uczeniu się i rozwijaniu krytycznego myślenia poprzez pytania i dialog (...) włączający, służący refleksji²⁴.

²⁰ Zielona Edukacja 2012-2016, Działania lokalne. Animacja społeczności lokalnych, źródło: [http://www.zielonaedukacja.pl/animacja.html]

²¹ Ibidem.

²² (Za: Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Diagnoza, MKiDN, Warszawa 2012.) (Projekt Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020).

²³ V. Kopińska, Edukacja obywatelska w szkole. Krytyczna analiza dyskursu podręczników szkolnych. Wyd. Nauk. Uniwersytetu im. M. Kopernika, Toruń 2017, s. 43.

²⁴ Ibidem, s.45.

Analogicznym podziałem do powyższego jest ten dokonany przez K. Przszczykowskiego, który wyróżnia trzy typy ideologii państwa, która przyświeca poszczególnym modelom edukacji, a mianowicie: konserwatywnej, liberalnej i socjaldemokratycznej. Te typy wiążą się z rodzajem postaw obywatelskich członków społeczeństwa oraz ich zaangażowaniem w sprawy publiczne, zaś „to, co szczególnie istotne z punktu widzenia edukacji, to podkreślenie znaczenia relacji między partycypacją a percepcją i interpretacją dla danej osoby”. Np. „narracyjny wymiar demokratycznego zaangażowania, eksponowany przez de Groot i Veugrlera, wskazuje, jak poprzez rozwijanie narracji o demokracji można wzmacniać partycypację, demokratyczne postawy oraz poczucie obywatelskiej skuteczności i odpowiedzialności”²⁵. Dlatego istotnym elementem edukacji obywatelskiej są aspekty związane z zaangażowaniem i partycypacją społeczną poszczególnych członków społeczeństwa.

Ponadto ten rodzaj edukacji może sprzyjać kształtowaniu zarówno u młodych ludzi jak i osób dojrzałych, postaw obywatelskich oraz świadomości obywatelskiej, a który polega na uczeniu się poprzez „...partycypację w dyskusjach i deliberacjach na tematy polityczne i społeczne, czy też stwarzanie możliwości do rozwoju ich osobistego światopoglądu”²⁶. Do tego potrzebne jest również „...podejmowanie prac pozwalających na rekonstrukcję własnego wizerunku dobrego obywatela/ki, dobrego społeczeństwa, a także na interpretację demokratycznych wartości nie tylko przez pryzmat dominujących koncepcji, ale również przy uwzględnieniu innych norm i poglądów. To z kolei może skutkować zmianą w zakresie demokratycznych praktyk i narracji”²⁷. Kolejnym ważnym elementem edukacji obywatelskiej jest kształtowanie „...świadomości demokratycznej odpowiedzialności nie tylko w sferze społecznej, cywilnej, ale również w sferze politycznej (znacznie wykraczającej poza akt wyborczy), rozwijania umiejętności partycypacji w tych sferach oraz kształtowania wrażliwości w odniesieniu do moralnych i etycznych komponentów demokratycznej partycypacji”²⁸. Istotna zatem jest rola edukacji obywatelskiej w regionie, ze względu na cel i kierunek rozwoju jaki chce się uzyskać w kształtowaniu postaw i aktywności członków społeczności lokalnej, czy szarzej obywateli społeczeństwa obywatelskiego.

Można tu wyróżnić za autorką, następujące typy edukacji obywatelskiej, skupiających się na różnych aspektach kształtowania pożądaných cech obywatelskich, poszczególnych członków społeczeństwa. A mianowicie:

1. „Typ osobiście odpowiedzialny”, który koncentruje się na „formowaniu postaw i rozwijaniu takich cech charakteru, jak: odpowiedzialność, uczciwość, szczerowość, samodyscyplina, pracowitość, przestrzeganie prawa, gotowość do pomagania innym”²⁹;
2. „Typ obywatelki/obywatela partypacyjnej/partypacyjnego”, który skupia się na rozwijaniu „umiejętności koniecznych do sprawnego funkcjonowania w sferze publicznej, np. umiejętności organizacyjnych, lidrskich, komunikacyjnych. Istotna jest przy tym wiedza, jak działają różnego rodzaju instytucje, agencje, organizacje rządowe i pozarządowe”³⁰.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, s. 46.

³⁰ Ibidem.

3. Typ „sprawdliwosciowo zorientowanej obywateli-obywatela”, który „eksponuje rozwijanie umiejętności identyfikowania i krytycznego analizowania problemów społecznych. (...) Istotna jest również wiedza na temat ruchów społecznych oraz tego, jak wpływać na zmiany systemowe”³¹.

Dodatkowymi cechami, które są w tych modelach pożądane, zwłaszcza w tym ostatnim, to: partycypacja, uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji w różnych środowiskach, np. umiejętność wyrażania własnego zdania, asertywnego zachowania się, obrony swoich poglądów, ale też umiejętność rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania, gotowość do osiągnięcia kompromisu, gotowość i umiejętność propagowania własnych i grupowych celów, umiejętność komunikowania się z osobami posiadającymi zupełnie inne perspektywy widzenia danego problemu, reprezentującymi odmienne oglądy, kultury - przy założeniu, że konsensus nie zawsze jest oczekiwany i możliwy, a więc wszystkie te cechy które są niezbędne w animacji społeczno-kulturowej w celu budowania i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Bibliografia

Kobylarek A., Animacja społeczno-kulturalna jako metoda aktywizacji środowiska lokalnego. Techniki animacji, Uniwersytet Wrocławski 2006, [w:] Tworzyć, zmieniać, aktywizować... Animacja społeczno-kulturalna jako mobilizowanie potencjału indywidualnego i przeciwdziałanie bezradności społecznej, Mar, Zierkiewicz E. red., Wrocław, [źródło: https://www.researchgate.net/publication/264824789_Animacja_spoecznie-kulturalna_jako_metoda_aktywizacji_srodowiska_lokalnego_Techniki_animacji].

Kopczyńska M., Animacja społeczno-kulturalna, Centrum Animacji Kulturalnej, Warszawa 1993.

Kopińska V., Edukacja obywatelska w szkole. Krytyczna analiza dyskursu podręczników szkolnych. Wyd. Nauk. Uniwersytetu im. M. Kopernika, Toruń 2017.

Łuszczynska M., Rybka I. 2013, Koncepcja analizy dotychczasowych doświadczeń w obszarze pracy socjalnej i animacji społecznej (desk research), [źródło: http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2013/04/Rybka_Izabela_Luszczynska_Maria_Koncepcja_analzy_dotychczasowych_doswiadczen_w_obszarze_pracy_socjalnej.pdf].

Sasinowski H., Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji, Economy and Management – 1/2012, [źródło: http://jem.pb.edu.pl/data/magazine/article/133/en/1.3_sasinowski.pdf].

Schindler A., Czym jest animacja społeczno-kulturalna, [w:] Konteksty animacji społeczno-kulturalnej, Zawód i osobowość animatora kultury, K. Hrycyk red., Wojewódzki Ośrodek Kultury, Gdańsk 2004.

³¹ Ibidem.

Sztumski J., Problemy teoretyczne związane z przyśpieszeniem zmian społeczno-gospodarczych w Polsce, w: Społeczeństwo polskie w procesie demokratycznych przeobrażeń, (pod red.) Janusza Sztumskiego, Katowice 1993.

„Strategia wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na lata 2007-2013”, Ministerstwo Polityki Społecznej. Warszawa 2005, [źródło: <https://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/pozytek/SWRSO%202009-2015.pdf>].

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego. Diagnoza, MKiDN, Warszawa 2012.

Osiatyński W., Rzeczpospolita obywateli, Rosner & Wspólnicy, Warszawa 2004.

Projekt Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020.

Zielona Edukacja 2012-2016, Działania lokalne. Animacja społeczności lokalnych, [źródło: <http://www.zielonaedukacja.pl/animacja.html>].

Żebrowski J., Zawód i osobowość animatorów kultury, Wojewódzki Ośrodek Kultury, Gdańsk 1987.